

**Pontusçuların Yunan
Ulusal Kimliği ile
Özdeşimi ve
Türklerin
Ötekileştirilmesi**

**The Pontic Rebels'
Identification with Greek
National Identity and
the Othering
of the Turks**

Hadiye Yılmaz Odabaşı

Pontusçuların Yunan Ulusal Kimliği ile Özdeşimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi

*Hadiye Yılmaz Odabaşı**

Özet

18. yüzyılın sonlarından itibaren icat edilen ulusçuluk, gayrimüslimler ve Osmanlı'nın diğer unsurları arasındaki ilişkileri de dönüşüme uğratarak dini, ulusal, etnik vb. kapsamlı bir gruba ait olma duygusu olarak tanımlanabilecek yeni kolektif kimlik inşalarını başlatmıştır. Ulusal kimlik, bu bağlamda 19. yüzyıldan itibaren yeni bir giydirilmiş/edinilmiş kolektif kimlik türü olarak ortaya çıkmıştır. Özdeşleşme ve ötekileştirme, tüm kimliklerde olduğu gibi ulusal kimliklerin şekillenmesinde de başat aşamalardandır. Bu doğrultuda 1700'lerin sonundan itibaren Osmanlılar-Türkler, Yunan millî/ulusal kimliği bağlamında "öteki" içeriği edinmiştir. Yunan Megali İdea düşüncesi kapsamında bazı Rum gruplarının 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sinop'tan Artvin'e kadar bütün Doğu Karadeniz şeridini kapsayacak bir Rum-Pontus Devleti kurma siyasetini tanımlayan Pontusçuluk ise Anadolu Rumlarının Yunan millî kimliğiyle özdeşleştirilmesinde işlevsel bir rol oynamıştır. Haliyle Pontusçu faaliyetlerde, kimliklenme süreçlerinin başlıca aşamalarını izlemek mümkündür. Bu çalışmada öncelikle ulusal kimlik inşa süreçlerine dair kuramsal bir çerçeve oluşturularak tarihsel olay (Pontus İsyanı) betimlenmiş, daha sonra Merkez Ordusu tarafından 1921'de Pontusçu merkezlerden olan Merzifon Amerikan Koleji'ne yapılan baskında ele geçirilen bazı metinler vasıtasıyla kimlik oluşum sürecinin "özdeşleşme", "farklılaşma" ve "ötekileştirme" gibi temel aşamalarına dair temsiller incelenmiştir. Anadolu Rumlarının Yunan ulusal kimliğiyle özdeşleştirilmesine yönelik olarak bu belgelerde en sık rastlanılan temsil "anavatan, kutsal vatan Yunanistan" olmuştur. Bu anavatan olgusu Rumları Yunanlar ile birlikte "Biz" yaparken Türkleri de "Onlar" olarak farklılaştırmıştır. Sık rastlanılan bir diğer temsil ise ırk, etni, millet referanslıdır. Pontusçular "Yunanistan'ın evladı" olarak Helen köklerle temsil edilmiş ve Helen üstünlüğü vurgulanmıştır. Pontusçu metinlerdeki Türklere dair ötekileştirme temsillerinin ise nefret ve düşmanlık düzeyinde olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Pontus İsyanı, Yunanistan, Ötekileştirme, Nefret söylemi, Ulusal kimlik

* Doç. Dr., yz.hyodabasi[at]29mayis.edu.tr, ORCID 0000-0003-4287-5326

The Pontic Rebels' Identification with Greek National Identity and the Othering of the Turks

Abstract

Invented around the end of the 18th century, nationalism transformed the relations between non-Muslims and other Ottoman communities by initiating a process of constructing new collective identities. This process led to the forging of identities that might be defined as the sentiment of belonging to a group based on religion, nationality or ethnicity, among other aspects of identity. National identity emerged in this context from the 19th century onwards, as a newly acquired type of collective identity. As in all forms of identity, identification and othering are among the primary phases of shaping national identities. From the end of the 1700s, the Ottomans/Turks became the 'other' of the Greek national identity. Pontic nationalism played an important role in the identification of the Anatolian Greeks with the Greek national identity. This ideology, which was based on the Greek idea of Megali Idea and gained currency from the second half of the 19th century onwards, aimed to create a Greek-Pontic state that would extend on the Eastern Black Sea shore from Sinop to Artvin. Predictably, we can witness all the primary phases of identity formation in the activities of the Pontic nationalists. In this context, this study first defines the historical event in question (the Pontic Rebellion) in light of a theoretical perspective on the processes of the formation of national identity. It then investigates representations pertaining to primary phases of the identity formation process such as 'identification', 'differentiation' and 'othering'. The study employs texts by the Pontic Greeks seized by the Turkish Central Army's raid in 1921 in Merzifon American College, an important locus for Pontic nationalism. Among the various representations in these documents aiming at identifying Anatolian Greeks with the Greek national identity, the most frequently witnessed representation was 'Greece as the motherland, as the sacred homeland'. This phenomenon of homeland included Anatolian Greeks with Greeks elsewhere into 'us' and othered the Turks as 'them'. Another frequently witnessed representation has been based on race, ethnicity and nationality. The Pontic nationalists were represented as 'the children of Greece', with reference to Hellenic origins and emphasis on Hellenic supremacy. It emerges that the representations of othering regarding the Turks in the Pontic nationalists' texts reached the level of hatred and animosity.

Keywords

Pontus Rebellion, Greece, Othering, Hate speech, National identity

1. Giriş

İnsan ve toplum bilimleri literatüründe Osmanlıların-Türklerin Yunanlar ve Rumlara yönelik “ötekileştirmelerine (othering)” dair araştırmalara daha sıklıkla rastlanır; dahası, bu olgu, çoğunlukla tek yönlü bir realite olarak incelenmektedir. Oysa farklılıkların vurgulanması ve ötekileştirme bütün kimlik süreçlerinin temel aşamalarındandır. Bu nedenle konu hakkındaki çalışmaların araştırma sorusunun “ötekileşme var mı yok mu?” olmasından ziyade yapılacak yatay karşılaştırmalı analizlerle “farklılık/başkalık (otherness)” olgusunun “ötekileştirmeye” dönüşüm düzeylerine odaklanması ve bu bağlamda “mesafeli tutma, dışlama, aşağılama, reddetme, düşmanlık ve yok etme” gibi en hafifinden en şiddetlisine hangi tepki/tepkilerin baskın olduğunun tespiti daha anlamlı görünmektedir. Öte yandan kimlik gibi onun ayrılmaz bir parçası olan “öteki” olgusunun da statik olmadığı, zaman ve şartlara göre değişime uğradığı göz ardı edilmemelidir. Örneğin Balkan Savaşı döneminin travmatik deneyim motivasyonlu Rumlara yönelik “ötekileştirme”sinin erken cumhuriyet devri ulusal kimliğin inşa sürecinde değişime uğrayarak birincil “ötekileştirme” nesnesinin “Osmanlı geçmişi” olması ve Rumlara ve Yunanlara dair ikincil ötekileştirmelerin de esasen 1930’a kadar sürmesi gibi.¹

Yukarıda sözü edilen çalışmalara dair en yeni örneklerden biri olarak, *Osmanlı Toplumunda Ötekileştirme Düşmanlık ve Nefret*² adıyla kitaplaştırılan 22-23 Ekim 2015’te Chicago Üniversitesi’nde düzenlenmiş “Xenophobia and Alterophobia in Pre-Modern Ottoman Lands (Modern Öncesi Osmanlı Topraklarında Yabancı Düşmanlığı ve Öteki Korkusu)” başlıklı sempozyum gösterilebilir. Yine “ötekileşme var mı yok mu?” araştırma sorusu etrafında gelişmiş düzinelerce benzeri çalışmayı daha üst bir aşamaya taşıyacak yeni araştırma sorularına ihtiyaç olduğu da görülmektedir. Örneğin bu sorulardan biri “Osmanlı’nın, dini, mezhepsel ve etnik çeşitlilik, dolayısıyla pek çok ‘öteki’ ile 600 yıllık birlikte yaşam örüntüsünün ve etkileşimlerin nasıl organize olduğu” sorusudur. Bu soru, bu yazının da konusu olan Pontusçu Rumların ve diğer unsurların modernizm ile birlikte ortaya çıkan millî karakterli isyanları ve ulusal kimlik inşa süreçlerinin (ve ötekileştirme düzeylerinin) niteliğini anlamak açısından da önem arz eder. Aynı zamanda uluslaşma öncesi birlikte yaşam pratiğinin niteliği, uluslaşma devrinde yaşanan farklılaşma ve ötekileştirmelerde içsel ve dışsal etkilerin şiddetine dair de fikir vericidir. Bu bağlamda Osmanlı siyasal ve toplumsal yapı ilişkilerinin pratik olarak dini ortaklık üzerine bina edilmediğinden gruplar arası farklılaşmanın da esasta dini merkezli olmadığı gerçeği öncelikle belirtilmelidir. Çünkü gayrimüslimlerin siyasal, ekonomik ve sosyal yapısal etkileşimlerde alt kimliklerini koruduğu bir sistemde, örneğin varlıklı bir gayrimüslim, aynı dine mensup bir reayaya göre varlıklı bir Müslüman ile yapısal ilişkiler ekseninde çok daha fazla ortaklığa sahip olmuştur. Dolayısıyla Müslüman ya da gayrimüslim reaya,

¹ Aynı şekilde 1950’lerden itibaren yaşanan gelişmeler de Soğuk Savaş döneminde değişen iç ve dış koşullara paralel olarak erken cumhuriyet devri ulusal kimlik içeriğinde yaşanan değişimler perspektifinden değerlendirilmelidir. Zira kimliklenme dinamik süreçlerdir; kimlik içerikleri değişebilir ve dolayısıyla yeni kimliğin “öteki” nesnesi de değişime uğrayabilir.

² *Osmanlı Toplumunda Ötekileştirme Düşmanlık ve Nefret (16.-18. yüzyıllar)*, der. Hakan T. Karateke, H. Erdem Çıpa, Helga Anetshofer, İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.

esasta birbirleriyle değil “reaya olmayanlar” ile farklılaşmış ve çatışmıştır.³ Öte yandan Osmanlı sultanının faydalı gayrimüslim nüfusu etrafına toplamaktan hiçbir zaman kaçınmadığını söyleyen Molly Greene’e⁴ katılmakla birlikte, bu tespitin Osmanlı’daki ötekileştirme düzeyine yani “dışlama, reddetme ve düşmanlığın” düzeyine dair de bilgi verici olduğu düşünülmektedir. Kaldı ki gayrimüslimlerin, standart “ötekileştirme” süreçlerinin “biz ve onlar” arasındaki sürekli ve sistemli⁵ karşıtlık, düşmanlık ve nefret söyleminin öznesi olmadıkları önde gelen tarihçilerce de ortaya konmuştur. Dolayısıyla dünyanın her yerinde büyük topluluklar arasındaki başlıca ayrışmanın esasen dinî olduğu modern öncesi dönemde gayrimüslimlerin “ötekilik” düzeyi, hâkim unsurun Müslümanlar olduğu Osmanlı imparatorluk kimliği altında farklılıklarını ve bütünlüklerini koruyarak Osmanlı topluluğunun bir parçası olma niteliğiyle hâkim unsur (ve diğerleriyle) ile ilişki içinde bir “özne” halini sürdürmesine olanak tanımıştır.⁶

Bilindiği gibi Osmanlı topraklarında da modern çağ, yeni bir yaşam biçimi ile birlikte yeni insan (ve insan toplulukları) tipini de şekillendirmeye başlar. Avrupa’da 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren icat edilen ulus, ulusçuluk ve ulusal kimlikler olgusu, gayrimüslimler ve Osmanlı hâkim unsurları arasındaki ilişkileri de dönüşüme uğratacaktır. 1800’lerden itibaren Osmanlılar-Türkler, Yunan ve Ermeni millî/ulusal kimlikleri bağlamında gayrimüslim topluluklar için “öteki” içeriği edinirken, imparatorluk kimliğini koruma motivasyonu ile gayrimüslimler daha bir süre Osmanlı’nın “ötekisi” olmayacaktır. 1890’larda başlayan Ermeni olayları ve Balkan Savaşı travmasından sonra ise klasik dönem Osmanlı’nın birincil öteki’si olan Darülharp’in yerini, yaklaşık 600 yıllık ortak bir geçmişin iki millet-i sadıkası olan Rumlar ve Ermeniler alacaktır.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hadiye Yılmaz Odabaşı ve Deniz Ülke Arıboğan, “Psychopolitical Determinations on the Administrative and Economic Motivations of Classical Period Ottoman Identity”, *Universal Journal of History and Culture*, 4/1 (2022), s.39-63.

⁴ Molly Greene, *Osmanlı Devleti ve Rumlar 1453-1768*, çev. Zeynep Rona, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015, s.42-75.

⁵ “Sürekli ve sistemli” vurgusu bilhassa yapılmıştır. Zira Bernard Lewis’in isabetli tespitiyle II. Bayezid ve III. Murat yönetimlerinde olduğu gibi “katı dindarlık ara devirleri” olarak adlandırılan bazı dönemlerde gayrimüslimlere kimi kısıtlamalar getirilmiş, ancak hiçbir zaman kendi din ve geleneklerine göre yaşamaları ve geçimlerini sağlamaları engellenmemiştir. Bu kısıtlama ve sınırlamaların başlıca nedeni ise çoğunlukla gayrimüslimlerin çok fazla varlık ve güç elde edip bunu sergilemeye başlamalarıdır. Bernard Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler*, çev. B. Çınar, İstanbul: Akılçelen Kitaplar, 2018, s.93-95, 99. Feridun Emecen’in Manisa Yahudileri üzerine yaptığı araştırma da bu olgunun mikro düzeyde bir örneğini teşkil etmektedir. Feridun Emecen, *Unutulmuş Bir Cemaat Manisa Yahudileri*, İstanbul: Eren Yayınları, 1997, s.61-62. Ya da kılık kıyafet, bina yapımı, silah taşıma vb. gibi konularda ayrışma söz konusu iken alanın uzmanlarının da ifadesiyle genellikle pratikte bu kurallar geçerli olmamıştır ve bu ayrımların belirli aralıklarla verilen fermanlarla hatırlatılması da kurallara uyulmadığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Örneğin bkz. Feridun Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018: 65; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, çev. E. Kılıç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 124; Stanford J. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Türkiye Cumhuriyeti’nde Yahudiler*, çev. M. Sobutay, İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.

⁶ Konu hakkında başlıca literatürün incelendiği bir çalışma için bkz. Hadiye Yılmaz Odabaşı, Deniz Ülke Arıboğan, “Some Psychopolitical and Social Psychohistorical Processes in the Formation of Classical Period Ottoman Identity”, *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 31/1 (2022), 1-17.

Bu meyanda Millî Mücadele döneminin en uzun isyanı olan Pontus İsyanı ve Pontusçu Rum faaliyetlerinin, Osmanlı Rum büyük grubunda / toplumunda ulusal bir kimlik bilinci üretimine dair olay-olgulardan biri olduğu söylenebilir. Bu isyanın günümüzde halen Yunanistan'da hem dış hem de iç politika malzemesi olarak etkinliğini koruması, Yunan tarafı / Yunan büyük grubu için ne kadar yüksek bir işlevselliğe sahip olduğunu sanırız ortaya koymaktadır. Doğal olarak Pontusçuların faaliyetlerinde, kimliklenme süreçlerinin başlıca aşamalarını izlemek mümkündür. Bu çalışmada öncelikle ulusal kimlik inşa süreçlerine dair kuramsal bir çerçeve oluşturulacak ve tarihsel olay (Pontus İsyanı) betimlenecektir. Daha sonra Merkez Ordusu tarafından 1921'de Pontusçu merkezlerden olan Merzifon Amerikan Koleji'ne yapılan baskında ele geçirilen bazı metinler vasıtasıyla kimlik oluşum sürecinin "özdeşleşme", "farklılaşma" ve "ötekileştirme/düşmanlaştırma" gibi temel aşamalarına dair temsiller incelenecektir. Bu temsillerde ötekileştirmenin "mesafeli tutma, aşağılama, dışlama, reddetme, düşmanlık, yok etme" düzeylerinden hangisi/hangilerini içerdiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. Ulusal Kimlik İnşa Süreçlerinin Psikolojik Motivasyonları

Kimlik, kişilik, benlik, karakter ve hatta mizaç, çoğunlukla birbiri yerine geçebilen ve gündelik hayatta olduğu gibi hem insan hem de toplum bilimlerinde sıklıkla karşılaşılan kavramlardan. Bu kavramların zaman zaman birbiri yerine kullanılması, aralarındaki iç içe geçmiş yakın ilişkiden kaynaklanır. Sıklıkla kullanılmaları ise "şimdi"nin olduğu gibi geçmiş ve geleceğin de öznesinin "insan" olması gerçeğiyle ilişkilidir. Zira bu kavramlar hem insanı (ve insan topluluklarını) tanımlamada hem de duygu, düşünce, davranış ve dolayısıyla davranışlara yön veren gizli güç olan tutumları belli düzeylerde de olsa açıklamada işlevseldirler. Çünkü kişilik, insanın kalıtım ve sosyokültürel yolla şekillenen kendine has ve süreklilik arz eden duygu, düşünce ve davranış örüntüsü; öğrenilmiş tavır ve davranışlara karşılık gelen karakter, kişiliğin deneyim ve sosyal etkileşimle oluşan doğal bir bileşeni ve mizaç da duygulanım ve coşkular bütünü olarak⁷ kişiliğin genetik/biyolojik ve içgüdüsel parçasıdır.⁸ Benlik de bu kavramlarla yakın ilişkilidir. Benlik; insanın (ve topluluğun) kendisi hakkındaki hükümleri, kabulleri, bilinçli algıları yani kişinin (topluluğun) gözünden kendisi, kişiliğin öznel yanısıdır. Benlik kavramının bir parçası olan kimlik ise sosyal olarak bireyin seçimleriyle şekillenir ve bireye/topluluğa kendi gibi hissettirir; benliğine geçmişten geleceğe süreklilik duygusu verir, süreklilik duygusu kazanan davranışlar da tutarlı hale gelir. Sadece bireysel kimlikler değil insanın çok sayıda olan ve belirli bir gruba üyelik ve bu üyeliğe atfedilen anlam ve değerlerden oluşan sosyal kimlikleri de benliğin parçasıdırlar. Zira sosyal kimlik; bireyin kendi hakkındaki temsillerinin (benlik algısı), dahil olduğu sosyal grup/gruplara dair bilgisi, bu gruplara üyeliğe yüklediği değer ve anlamlılıktan kaynaklanan bölümü,⁹ yani *benliğin*

⁷ Linda V. Berens, *Sixteen Personality Types: Descriptions for Self-Discovery*, California: Telos Publications, 1999.

⁸ Hans J. Eysenck, *Dimensions of Personality*, New Jersey: Transaction Publishing, 1998, p.25; J. M. Burger, *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, çev. İ. D. Ergüvan Sarioğlu, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.

⁹ Henri Tajfel, "Social Psychology of Intergroup Relations", *Annual Review of Psychology*, 33 (1982), s.1-39; Henri Tajfel and John C. Turner, "The Social Identity Theory of Intergroup Behavior", *Psychology of*

grup üyeliğinden oluşan kısımdır.¹⁰ Dolayısıyla kalıtsal ve sosyokültürel etkileşim (dış etkenler) yoluyla şekillenen ve birbirini tamamlayan bu kavramlar, tüm insanlar ve toplumlar için tabiidir ve sadece günümüzün değil geçmişin insan ve insan topluluklarının davranışlarına yön veren tutumları açıklamada, aynı zamanda tarihsel olay ve olguları anlamada yeni bir perspektif sunma potansiyeline sahiptir. Nitekim 19. yüzyıldan bugüne aşına olduğumuz “millî/ulusal benlik” kavramı “aidiyet bilincine dayalı kolektif duygu, düşünce ve hayaller” içeriğiyle daha bilindik siyasi niteliğine ek olarak psikolojik süreçlerin de bir ürünüdür. Ya da millî/ulusal kimlikler siyasi olmakla birlikte aynı zamanda bir sosyal kimliktir de.

Bu yazının da odaklanmış olduğu dini, ulusal, etnik vb. kapsamlı bir gruba (büyük/geniş grup) ait olma duygusu (bireyin kendini bu grup içinde tanımlaması) ise sosyal kimlik türlerinden biri olan kolektif kimliğe karşılık gelir.¹¹ Bu minvalde insan ve insan toplulukları için kimliklenmenin toplumsal çevreye uyum sağlamada doğal bir süreç olduğu göz ardı edilmemelidir. Sanayi toplumuna geçişle birlikte yaşanan değişimler doğrultusunda ise geleneksel dini ve etnik büyük grup kimliklerinin yanı sıra bir de 19. yüzyıldan itibaren yeni bir giydirilmiş/edinilmiş kolektif kimlik türü olarak ulusal kimlik ortaya çıkmıştır. Ulus ve ulusal kimliğin doğuştan gelmeyip bir üretim sürecinin neticesi olduğunu, akademik ulusçuluk çalışmalarının öncüleri Hans Kohn ve Carleton Hayes ile Ernest Gellner, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson ve Miroslav Hroch gibi önde gelen ulusçuluk teorisyenleri elli yılı aşkın bir süre önce tespit etmiştir.¹² Örneğin Hroch “ulus bilinci” olmadan modern ulusun olamayacağına işaret ederek ulus bilincini “bir ulusa aidiyete dair farkındalık ve bu aidiyetin değerli bir nitelik olduğu anlayışı” olarak tanımlar.¹³ Doğuştan getirilmemiş ya da ezelden beri var olmadığına göre grupta/topluluk üyelerinde bir ulusa ait olduklarına dair farkındalığın ve bu aidiyetin değerli olduğuna dair anlayışın bazı araçlar yoluyla (ve elbette olgunlaşmış şartlarda) dışarıdan içeriye doğru bir etkiyle oluşturulması gerekir. Bu araçların başında da kitle iletişim araçları (basın/medya) ve kitlesel eğitim içerikleri gelir.

Intergroup Relations, ed. Stephen Worchel and William G. Austin, Chicago: Hall Publishers, 1986, s.7-24; Henri Tajfel and John C. Turner, “An Integrative Theory of Intergroup Conflict”, *The Social Psychology of Intergroup Relations*, ed. William G. Austin and Stephen Worchel, California: Brooks/Cole, Monterey, 1979, s. 33-47.

¹⁰ Michael A. Hogg and Dominic Abrams, *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*, London and New York: Routledge, 1988. Bu tanım, psikoloji bilimine aittir. Sosyolojide sosyal kimlik, büyük ölçekli, kuşatan, türdeş, sınıfa, ırka, ulusa, toplumsal cinsiyete ilişkin kimlikler olarak tanımlanır. Bkz. Stuart Hall, “Eski ve Yeni Kimlikler”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, der. Anthony D. King, çev. G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1998, s. 67.

¹¹ D. M. Taylor, “The Quest for Collective Identity: The Plight of Disadvantaged Ethnic Minorities”, *Canadian Psychology*, 38/3 (1997), s.174-190.

¹² Eric J. Hobsbawm, *Millîyetçilik ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.122; Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul: İnsan Yayınları, 1992, s.104-105; Miroslaw Hroch, *Avrupa’da Millî Uyanış*, çev. Ayşe Özdemir, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2011, s.203, 241; Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları, 1993, s.39; Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.75.

¹³ Hroch, *Avrupa’da Millî Uyanış*, s.103.

Bir kolektif kimlik türü olan ulusal kimliklerin inşa sürecinde, tıpkı diğer sosyal kimliklerde olduğu gibi belli başlı psikolojik motivasyonlar aktive olunur. Bu motivasyonlar, büyük grup/topluluk/ulus arasındaki *benzerliklerin* ve diğer ya da “öteki”den *farklılıkların* öne çıkarılmasıdır ki, bu sayede “Bizlik” duygusuyla grup üyelerinin *özdeşim kurarak gruba aidiyet duyguları* yükselir/yükseltilir. Ulusal kimlik modern zamanın siyasal bir tasarımı olduğundan, haliyle bu motivasyonların aktivasyon süreçlerini başlatan da esasen siyasal odaklar/otoriteler olmuştur.

3. Pontusçuluk Siyaseti ve Pontus İsyanı

Pontusçuluk, Yunan Megali İdea¹⁴ düşüncesi kapsamında Anadolu ve yurt dışından bazı Rum gruplarının 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Sinop’tan Artvin’e kadar bütün Doğu Karadeniz şeridini kapsayacak bir Rum-Pontus Devleti kurma hedefiyle siyasi içerikli propaganda-yayın çalışması, silahlı isyan ve mezalim hareketi olmak üzere yürüttükleri faaliyetlerin tamamı olarak tanımlanabilir. Yunanistan’ın bağımsız olmasından sonra hem Yunan Hükûmeti hem de başta Ruslar olmak üzere Amerikalılar ve Avrupalı büyük devletler, çeşitli oranlarda ve biçimlerde Pontusçu faaliyetleri desteklemiştir. Aynı zamanda içeride Fener Rum Patrikhanesi ve ona bağlı metropolithaneler Pontusçu merkezler haline gelmiştir.¹⁵ Pontusçuluk siyasetinin hız kazanmasında Yunan Başbakanı Venizelos’un 1910’da iktidara gelişi bir hayli etkili olmuştur. Zira Venizelos iktidarının programına göre Ege Denizi bir Yunan denizi olacak, iki kıtaya uzanan ve beş denize açılan büyük Yunanistan gerçekleşecek, böylece bir ayağı Avrupa diğer ayağı Asya’da olacak Bizans İmparatorluğu yeniden yaratılacaktır.¹⁶ Bu doğrultuda söz konusu tarihten itibaren silahlı Pontusçu Rum çeteleri Müslüman ahaliye karşı sistemli bir kıyım hareketine girişmiştir.¹⁷ Amerikan gazetesi *Atlantis*’te 29 Eylül

¹⁴ Büyük Ülkü. İlk Megali İdea haritasını yayımlayan kişinin, Yunan ünlü şair ve ulusal kahraman Rigas Fereos (Teselyalı Velestinli Rigas) olduğu söylenmektedir (1757-1798). Fereos, 1791’de Bükreş’te bulunduğu sırada ilk haritayı çizmiş ve 1796’da bu haritayı Viyana’da bastırarak Yunanca konuşulan topraklarda dağıttırıştır. Bu haritada Balkanlar’ın büyük bölümü, Anadolu’nun yarısından fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul Yunan toprakları olarak gösterilmiştir. Fransız Devrimi’nin etkisiyle yayımladığı risalelerde ise İnsan Hakları Bildirgesinden esinlenmekteydi ve 1797’de Rumeli, Anadolu, Ege Adaları, Eflak ve Boğdan ahali için yeni bir anayasa da düzenlemişti. Yeniden Bizans İmparatorluğu’nun canlandırılması ancak monarşik değil Fransız modelindeki gibi cumhuriyetçi bir imparatorluğun kurulmasını önerdi. Aynı zamanda Yunan kültür ve dilinin üstünlüğünü savundu. “From insurgence to independence Rigas Velestinlis”, <https://www.britannica.com/place/Greece/Philiki-Etaireia> (erişim 15/08/2022). Yunan Başbakan J. Kolettis ise Megali İdea’nın fikir babası olarak bilinir. Yunan Meclisi’nde 15 Ocak 1844’te yaptığı konuşmada Kolettis Megali İdea’yı şöyle tanımlar: “Yunanistan Krallığı Yunanistan değildir; sadece Yunanistan’ın en küçük, en fakir parçasıdır. Yunanlı yalnız krallıkta oturan değil, Yanya veya Selanik veya Serez veya Edirne veya İstanbul veya Trabzon’da veya Girit veya Saros veya Yunan tarihine veya ırkına ait olmuş herhangi bir memlekette oturandır. Yunanlılığın iki büyük merkezi vardır: Atina ve İstanbul. Atina krallığın merkezidir. Bütün Yunanların emeli güzel şehir İstanbul, büyük merkezdir.” Bkz. Hadiye Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s.58.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, s.61-70, 85-109.

¹⁶ Ali Güler, “Yakın Tarihimizde Yunan Gizli Teşkilâtları”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 25 (Mart 1987), s.64.

¹⁷ Gülbadi Alan, “Anadolu’da Yabancı Okullar ve Pontusçuluk”, *Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Trabzon: Serander 2008, s.177.

1910'da yer alan bir haber de Pontusçu çetelerin amacını ve faaliyetlerinin mahiyetini ortaya koymaktadır: "Şimdi durmak vakti değildir. Genç iseniz Yunan ordularına asker olunuz, değilseniz bağış veriniz de Türklerin başlarını ezelim."¹⁸

Pontus çetelerinin faaliyeti I. Dünya Savaşı yıllarında daha da artmıştır. Osmanlı'nın seferberlik ilanından sonra Rumlar için de geçerli olan askere alma kararı üzerine Rum erler dağa çıkarak yeni çeteler kurmuşlar ve bu tarihte az sayıda olan çeteler bundan sonra hızla artmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan pek çok belge Pontusçu çetecilerin Yunanistan'a bağlılığını ve I. Dünya Savaşı ortamını, Türklere karşı Yunanistan ile birlikte faaliyetleri konusunda nasıl kullanmaya çalıştıklarını gösterir. Bu mektuplardan biri, bir Yunan propagandacı tarafından Kuleli Askerî Lisesi 2. Sınıf öğrencisi Konstantin'e gönderilmiştir ve propagandacı Asya'da icra ettiği faaliyetlerden bahisle Türk ordusunda bulunan Rumların yardımıyla Yunanların İstanbul kapısına kadar dayanacakları ümidini aktarır.¹⁹ Bu dönemde sadece Bafra'nın Nebiyan Dağı civarında yer alan 11 Rum köyünden 1500 kişilik silahlı Pontusçu çete çıkmıştır. I. Dünya Savaşı'nda yaşanan ilk Rum cinayeti ise Bafra'nın Kasnakçımermer Köyü'nde iki Türk'ün sırt sırta bağlanarak yakılması olmuştur.²⁰

Pontusçuluk hareketini hızlandıran önemli bir gelişme de 17 Mart 1916'da Rusların Türk-Rus sınırının Sinop'tan başlamasına yönelik girişimi olmuştur. Rusya bu amaca ulaşmak için Osmanlı karşıtı yerel unsurlardan ve yeni kurulmakta olan Pontus teşkilâtından faydalanmış, önemli çetecilerden Vasil Usta ile ilişki kurmuştur. Diğer ilk çeteciler Çimenli Dimitri ve Kara İlya'dır. Vasil Usta hatıralarında Haziran 1916'da on kadar çeteciyle Trabzon'a geldiğini, önce çetesini 35 kişiye çıkardığını, Sivas, Niksar, Tokat, Reşadiye bölgesinde bir genel ayaklanma başlatmak üzere yürüttüğü çalışma sonunda 10 bin gönüllü topladığını ifade etmektedir. Aynı dönemde bölgenin en ünlü Türk çetesi de Giresunlu Osman Ağa önderliğinde toplanmıştır.²¹ Pontusçu çetelerin bölgede düzenledikleri baskınlarda bölge halkı ve engel olmak isteyenler katledilerek, kadınların ırzına geçilmiş, evler yakılmış ve çeşitli gasp olayları yaşanmıştır.²²

Osmanlı Devleti, Dünya Savaşı koşullarında 1916'da Pontusçu çetelerle mücadele için iki tedbire başvurmuştur: Rum çetelerini dağıtmak ve düşman ile iş birliği yapan ya da yapabilecek Rumları sahilden dahile göndermek.²³ Bu sevkiyat, Ermenilerin de dahile gönderildikleri 27 Mayıs 1915 tarihli Vakt-i Seferde İcraat-ı Hükûmete Karşı Gelenler İçin Cihet-i Askeriyece İttihaz Olunacak Tedabir Hakkında Kanun-ı Muvakkat'a dayanmıştır. Karadeniz'de ilk sevkiyat 9 Mart 1916 kararıyla Giresun'dan iç bölgelere

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), F: DH.EUM.THR, D: 52, V: 54.

¹⁹ Önder Duman, *Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2010, s.42-44.

²⁰ Stefanos Yerasimos, "Pontos Meselesi (1912-1923)", *Toplum ve Bilim*, 43/44 (1988-1989), s.37.

²¹ Yerasimos, "Pontos Meselesi (1912-1923)", s.39.

²² Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Tetik, "Çeteler, Venizelos ve Patrikhane", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, ed. Veysel Usta, Trabzon: Serander Yayınları, 2007, s.211, 213.

²³ Süleyman Beyoğlu, "Giresun'da Pontusçu Faaliyetler ve Osman Ağa", *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, s.366.

yapılmıştır. Dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, 1916-1917 yıllarında Doğu Karadeniz dahil bütün Osmanlı ülkesinde sevke tabi Rumların toplam sayısının 93 bin olduğunu kaydetmiştir.²⁴

I. Dünya Savaşı'nı Osmanlı için sonlandıran Mondros Mütarekesi'ni takiben Pontusçu faaliyetler artmıştır. 2 Aralık 1918'de İngiliz Dışişleri'ne ulaştırılan bir muhtırayla, Karadeniz kıyılarında İtilaf devletlerinin himayesinde bir Pontus Devleti kurulması isteği resmen dile getirilir.²⁵ TBMM'nin Dâhiliye Vekili Fethi Bey, Meclis'te 29 Aralık 1921 günü yaptığı konuşmada Millî Mücadele yıllarında Pontusçu siyaset ve faaliyetleri şöyle özetlemektedir:

“Mütareke hükümlerini kontrol bahanesiyle birtakım İngiliz zabıtları Samsun'a gelmişti. Bunlar alenen oradaki Rumları Hükümet aleyhine teşvik ettiler. Birtakım askerî gösteriler yaparak İslâm ahâlisinin manevî kuvvetini kırmaya çalıştılar. Bununla da yetinmeyerek İslâm ahâlisinden ileri gelenleri birer birer tevkif etmeye başladılar. Ellere geçirdiklerini de caniyane bir surette harp gemilerinin ambarlarına hapsettiler ve oradaki teşkilâtı takviye ettiler. Bu suretle Amasya ve Çarşamba taraflarında faaliyet icra eden çetelere Samsun'da alenen on bin silah tevzi ettiler. Diğer yerlere de yine gizli olarak silah dağıttılar. Bu suretle umumî ayaklanma için bütün o havalideki Rum ahaliyi teşvik ve tahrik ettiler ve onların Pontus Hükümeti teşkilindeki hayallerini ve emellerini takviye ve onları bütün maddî ve manevî vasıtalarla teşvik ettiler.”²⁶

30 Nisan 1919'da 9. Ordu Müfettişliğine tayin edilmiş Mustafa Kemal Paşa, 21 Mayıs'ta bölgeden Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne gönderdiği telgrafta “Mütarekeden sonra bütün Rumların Yunanlılık millî emelleriyle her tarafta şımardığını, bu havalide Pontus Hükümeti'nin teşkili gibi bir safсата etrafında toplandığını ve bütün Rum çetelerinin düzenli bir program altında hemen tümüyle siyasî bir şekle dönüştüğünü” bildirerek “Sancağı'n bütün Rumlarının Samsun'daki Rum komitesi ve bilhassa metropolit Germanos tarafından idare edildiği”ni ifade etmiştir.²⁷ TBMM, 1921 yılı sonu itibarıyla Bafra, Samsun, Çarşamba, Terme, Amasya, Merzifon, Vezirköprü, Ladik, Gümüşhacıköy, Havza, Tokat, Erbaa ve Zara olmak üzere 13 bölgede Pontusçu çetelerin yoğun faaliyetini tespit eder. Çete kuvveti başlangıçta 6-7 bin iken, bazı Rum muhacir ve köylülerin de katılımıyla 1921 yılı itibarıyla 25 bin civarına ulaşmıştır.²⁸

²⁴ Ahmet Efiloğlu, “Osmanlı Meclis'inde Rum Göçü ve Rum Tehciri Tartışmaları”, *History Studies*, 4/1 (2012), s.186; Foti Benlisoy, “Patrikhane'nin Faaliyetleri ve 1918-1920 Arasında Tehcir Edilmiş Rum Ahâlinin İadesi”, *Tarih ve Toplum*, 234 (2003), s.27-28.

²⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Ankara: TTK Yayınları, 1993, s.49.

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, I. Dönem, XV, s.239.
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c015/ehttbmm01015136.pdf> (erişim 10/06/2022).

²⁷ *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.2, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999, s.315.

²⁸ İngiliz denetim subayı Albay Rawlinson, Pontusçu çetecilerinin toplam sayısının 20 bin ile 30 bin arasında olduğunu belirtmektedir. FO 371-7878, No. E 5362'den naklen Justin McCharty, *Müslümanlar ve Azınlıklar*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998, s.338.

TBMM Hükûmeti 1920 yılının kasım ayında, “Anadolu merkezindeki asayiş meselesini halle memur kuvvetlerin büyücek bir kumanda altında birleştirilmesi” düşüncesiyle ilk düzenli ordu olan Merkez Ordusu'nun kurulması kararını alır ve 26 Kasım'da Nurettin Paşa Merkez Ordusu kumandanlığına kabul edilir.²⁹ 1921 yılı haziranında Merkez Ordusu Karargâhı ve bağlı birlikler Amasya'da konuşlanmıştır.³⁰ 16 Şubat'ta 5. Tümenin Merzifon Amerikan Koleji ve Hastanesi'ne bir baskın düzenlemiş, Pontus Kulübü'nün bayrağı, kara defteri ve makbuzları ele geçirilmiştir. Bulunan belgelerden Müdafaa-i Meşruta Komitesi ortaya çıkarılmış, Komite'nin Fatsa, Ünye, Kırşehir, Kavak, İnebolu, Havza, Çarşamba, Bafra, Sinop, Kayseri, Ürgüp ve Tokat'ta şubelerinin olduğu tespit edilmiştir.³¹ Aynı aramada Samsun Mukaddes Rum Anadolu Cemiyeti'nin “Yunanistan'ın çağrısına kulak asmayan ve itaat etmeyenlerin cezalandırılacağı” yazılı olduğu yönetmeliği,³² merkezi Trabzon'da bulunan ve önde gelen üyeleri arasında Kotiyadis, Engilius ve Tikos'un yer aldığı Pontus Muavenet Heyeti'ne ait çok sayıda belge ele geçirilmiştir.³³ Kolej bünyesinde kurulmuş bulunan Pontus Kulübü heyeti tevkif edilmiştir.³⁴ 20 Mart 1921'de Merzifon Amerikan Koleji'ne düzenlenen baskından sonra ele geçirilen evrakla ilgili olarak Nurettin Paşa bir rapor yazmıştır.³⁵ Raporda, Hastane ve Kolej'de yapılan aramalarda Pontus Cemiyeti'nin mührü, arması ve bayrağıyla birlikte çok sayıda zararlı evrak bulunduğu, zararlı evraklar içinde Pontus Cemiyeti'nin nizamnamesinin de olduğu belirtilmektedir.³⁶ Bu eşyalara ve evraka dayanılarak Merkez Amerikan Hastanesi ve Koleji'nin “Pontuşçuluğun yuvası” olduğu anlaşılmış, bölgenin gayrimüslimlerini Türkler aleyhine çevirecek faaliyetlerde bulunan Kolej'in kontrolünde 17 bin gayrimüslim bulunduğu ve bu faaliyetler için yılda 2 milyon dolar harcandığı tespit edilmiştir.³⁷

4. Pontuşçuların Yunan Ulusal Kimliği ile Özdeşimine Dair Temsiller

Henüz ulusal kimliğin söz konusu olmadığı ve dini kimliklerin öne çıktığı erken zamanlarda çoğu Anadolu Rum'unun, 1453'te İstanbul'un fethiyle imparatorluk aşamasına girilmeden önce Bizans iktidarına karşı Osmanlı birliği içinde yer almaya başlamış olduğu bilinir. Bizans tarihçisi Pachymeres'in de kaydettiği üzere Rum köylülerin çoğu, Bizans'ın ağır vergileri ve baskılarından kurtulmak için Osmanlı'yla iş birliği yapmıştır.³⁸ Bizans'a ödediklerinden daha az vergiyi Osmanlı'ya ödemek, yeni

²⁹ *Gazi Mustafa Kemal Nutuk*, II, Ankara: Devlet Matbaası, 1934, s. 142; Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), ISH, K:670, G:5; ATASE, ISH, K:688, G:82; ATASE, ISH, K:968, G:42, 48; ATASE, ISH, K:927, G:150.

³⁰ *İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar*, Ankara: Gnkur. Başkanlığı Basımevi, 1974, s.293.

³¹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı 72, Ankara: Gnkur. Başkanlığı Basımevi, 1975, Vesika: 1570.

³² TBMM Arşivi, Rumuz i, D:8'den naklen Mustafa Balcıoğlu, *İki İsyân 'Koçgiri, Pontus-Bir Paşa' Nurettin Paşa*, İstanbul: Ebabil Yayıncılık, 2000, s.93.

³³ Balcıoğlu, a.g.e., s. 95.

³⁴ ATASE, ISH, K:567, G:39.

³⁵ CA, A:III-7, D:33, F:3-1.

³⁶ ATASE, ISH, K:653, G:167; ATASE, ISH, K:1369, G:2.

³⁷ M. Balcıoğlu, *İki İsyân 'Koçgiri, Pontus-Bir Paşa' Nurettin Paşa*, s.95.

³⁸ Feridun Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2018, s.367.

tebaaya ekonomik faydalar sağlamıştır.³⁹ Avusturya elçisi ile birlikte, sefaret heyetinin vaizi olarak 1573'te İstanbul'a gelen vaiz Gerlach da hatırlarında "Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyan ve Yahudiler, Avrupa'da bir Hıristiyan devletin vatandaşı olarak yaşamaktansa, Müslüman Osmanlı Devleti'nde yaşamayı tercih ediyor"⁴⁰ sözüyle Bizanslı tarihçiden on yıllar sonra olgunun devamlılığını doğrular. İngiliz tarihçi Caroline Finkel de erken devirlerde Müslüman ve Hristiyan dünyaları arasında kalıcı ve aşılmaz bir uçurum olduğu hakkındaki kanıların bir hayal olduğunu vurgular ve 14. yüzyıldan itibaren Bizans rejiminin ağırlığı altında ezilen çoğu Hristiyan tebaanın Bizanslı olmaktan büyük oranda soğuduğunu belirtir.⁴¹ Halil İnalçık, bu durumun ortaya çıkardığı manzarayı "(...) 15. yüzyıl Timar defterlerinde (...) Hıristiyan sipahi timarlarını, Osmanlı Devleti'nin hizmetine giren öbür yerli askeri grupları tespit ettiğimiz zaman, istilanın bir yok etme ve yerine geçme değil, bir uzlaşma ve özdeşleşme (integration) olduğu sonucuna vardık"⁴² sözleriyle betimler. Gerçekten de geçmişten gelen bir süreklilikle Osmanlı toplumunun, güç ve egemenlik (itaat) üzerine kurulu siyasi birlik anlayışı (tabiiyet ilişkisi) çatısı altında biçimlenen sosyal yapı örüntüleri ve motivasyonları vasıtasıyla Müslümanlardan gayrimüslimlere ve berayadan (yönetici) reayaya (yönetilen) kadar "Osmanlılık" olgusunu belli oranlarda hem var eden hem de paylaşan bir topluluk olduğu görülmektedir. Bu yapıyla Osmanlı imparatorluk kimliği, kolektif grup kimliğinin bir versiyonu olan *ikili kimlik/ dual identity*⁴³ modeline uygunluk gösterir. Çünkü bu modelde dini ve mezhebi ne olursa olsun alt kimlikler korunarak ortak üst kimlik ile özdeşleşme sağlanmakta, kimlik temsilinde ise her iki kimlik de vurgulanmaktadır. Gerçekten de Osmanlı Rum'u, Osmanlı Ermeni'si, Osmanlı Yahudi'si gibi objektif temsiller, Osmanlı grubundaki/toplumundaki ikili kimlik oluşumlarının somut göstergeleri olarak okunabilir.⁴⁴

4.1. Yeni Aidiyetlerin İnşası, "Biz" ve "Onlar" Farklılaşması

4.1.1. Anavatan ile Özdeşim

19. yüzyılın Yunan bağımsızlık hareketi ve Pontusçu siyaset, yaklaşık 400-450 yıl sonra bu kimlik modelinin parçalandığına ve yeni bir ulusal kimlik inşasına dair en açık göstergelerden biridir. Merkez Ordusu'nun Merzifon Amerikan Koleji baskınında ele geçirdiği belgeler, Anadolu Rumlarının Yunan ulusal kimliğiyle özdeşleştirilmesine yönelik temsillere dair açık kaynaklar durumundadır. Bu metinlerde öncelikle yaklaşık

³⁹ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, çev. Ayşe Berktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s.60.

⁴⁰ Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, çev. Türkiş Noyan, c.1, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007, s.684.

⁴¹ Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2000, s.16-14.

⁴² Halil İnalçık, "Osmanlı Tarihinde Dönemler Devlet-Toplum-Ekonomi", *Osmanlı Uygarlığı*, c.1, haz. Halil İnalçık ve Günsel Renda, Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004, s.15-17.

⁴³ J. F. Dovidio vd., "Another View of 'We': Majority and Minority Group Perspectives on a Common Ingroup Identity", *European Review of Social Psychology*, 18/1 (2007), s.300-330. (296-330)

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz Odabaşı ve Arıboğan, "Some Psychopolitical and Social Psychohistorical Processes in the Formation of Classical Period Ottoman Identity", s.1-17: "Psychopolitical Determinations on the Administrative and Economic Motivations of Classical Period Ottoman Identity", s.39-63.

500-550 sene Osmanlı büyük grubu içindeki iç gruplardan biri durumunda olan Rumlara yönelik olarak yeni bir “biz” ve “onlar” inşasına girişildiği görülür. Böylece eski aidiyetler çözümlenerek yeni bir aidiyet duygusu oluşturulmaya çalışılmaktadır. Yani Osmanlı Rumlarının artık kendilerini Osmanlı'nın değil Yunanistan'ın bir parçası olarak görmesi sağlanılmaktadır. Bir bireyin ya da topluluğun aidiyet duygusu ihtiyacı hem maddi hem de manevi olarak doğal bir ihtiyaçtır. En özlü ifadeyle bireyin kendisini bir bütünün parçası olarak tanımlaması olan aidiyet duygusuyla bireyin güvenlik, destek, yardım, değerlerinin onaylanması, önemli ve gerekli olduğunu hissetme, konfor gibi ihtiyaçları karşılanır.⁴⁵ Aidiyet duygusuyla, bireyler dahil oldukları sosyal grupları ile ortak değer ve amaçlarda bütünleşmekte ve bu bütünleşmenin somut ifadeleri de kolektif kimlikleri ortaya çıkarmaktadır. Bir başka deyişle “*ortak duygu, düşünce ve davranış biçimlerinin paylaşılması suretiyle sosyal bir gerçeklik yaratma biçimi*” olarak kolektif kimlikler, ortak çıkarları ve görüşleri doğrultusunda bireyleri birbirine bağlamakta ve bireylerin temel ihtiyaçlarından biri olan güvenlik duygusunu var etmektedir.⁴⁶ İşte bu nedenle Pontusçu metinlerde Rumların kendilerini Osmanlı'nın değil de Yunanistan'ın bir parçası olarak görmesine çalışılması, Yunan ulusal kimliğinin güçlendirilmesi işlevini de görmektedir. Örneğin henüz 1908'de Pontus Kulübü Reisi Papadopoulos'un Samsun Teceddüd ve İhya Cemiyeti'ne yazdığı tebrikte Samsunlu Pontusçuların “Yunanistan'ın evladı” olarak yani Yunanistan'ın bir parçası olarak sunulduğu görülmektedir: “... güzel Yunanistan'ın her evlâdının sinesinde sönmez bir aşk-ı mukaddes doğursun. Parlak muvaffakiyetleri, asil düşüncelerini, azîmkâr rûhlarını ebediyen îkaz ve îkad etsin. ... Yekdiğerimize elimizi uzatalım! Bu uğurda birleşelim ve uyuşalım.”⁴⁷

Ulusun temel bileşenlerinden biri hiç kuşkusuz “vatan”dır ve vatan, ulusal kimlik kapsamında aidiyet duygusu yaratan başlıca unsurdur. Çünkü vatan, türdeş olduğu varsayılan (ya da arzulanan) ulusun birlikteliğinin teminatı ve şartıdır.⁴⁸ Öte yandan hem bireysel hem de grup kimlikleri süreçlerinde kendini diğerlerinden ayırmaya yönelik olan kategorizasyon işlemi, mekân ve mekânın kimliği ile de bağlantılıdır.⁴⁹ Çünkü mekânlar/yerler *hem toplumsal olarak oluşturulmuş hem de toplumsalı oluşturan dinamik alanlardır*.⁵⁰ Mekâna bağlılık, bir kişi/grup ile bir yer arasında kurulan sosyal-duygusal bağdır. Bu bakımdan “vatan” kavramı, ulusların başlıca sembolik bağlanma unsurlarındandır. Dolayısıyla Pontusçular Osmanlı'dan bağımsız olarak edinecekleri yeni ulusal kimliğin inşasında “yeni bir vatan” a sıklıkla işaret etmişlerdir. Yeni vatan olgusu Rumları “Biz” yaparken Türkleri de “Onlar” olarak farklılaştırmıştır. Aşağıda bir örneği verilen Merzifon Koleji'ndeki Pontus Kulübü'nün 1919 ve 1920 seneleri içtimalarına ait zabıtlarda “anavatan Yunanistan” temsili sıklıkla vurgulanmıştır:

⁴⁵ *Sosyal Psikoloji*, ed. Nuri Bilgin, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2008, s.123-124.

⁴⁶ Nuri Bilgin, *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1996, s.169, 176.

⁴⁷ Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, s.189.

⁴⁸ Celalettin Vatandaş, *Ulusal Kimlik*, İstanbul: Açılım Kitap, 2004, s.217.

⁴⁹ Maria Lewicka, “Place Attachment, Place Identity, and Place Memory: Restoring the Forgotten City Past”, *Journal of Environmental Psychology*, 28 (2008), s.209-231.

⁵⁰ John Dixon and Kevin Durrheim, “Displacing Place-Identity: A Discursive Approach to Locating Self and Other”, *British Journal of Social Psychology*, 39 (2000), s.27-44.

“Boru çalıyor, kardeşler! Kahramanlar ileri! Maksudımıza, gayemize birlik içinde bir kitle halinde yürüelim (...) Yunanın ruhu parlansın. Baştan çelenklenmiş Yunanlılar, yeni kutsal savaşlarımızın şeref meydanı bizi bekliyor. Gurur dolu bir anne gibi vatan bizi gözlüyor. Onun sınırsız şefkati bize bir koruyucudur. Yaşa vatan! Aziz ve kanla yoğrulmuş vatan! Şan ve şerefle dolu geçmişin hayatımızdır. Geleceğin ise muzafferiyet!”⁵¹

Çoğu toplumlarda vatan bir “anne” ya da “ev” olarak kavramsallaştırılır. Şüphesiz bu olgu bir tesadüf eseri değildir. Mekân ile kurulan bağın niteliğine dair olan bu kavramsallaştırmanın da yine çoğu toplumlarda “kutsallık” içerdiği bilinir. Tüm zamanlar ve coğrafyalarda duygusal bağ kurma ihtiyacı doğal bir ihtiyaçtır ve insanın doğumdan ölüme kadar hayatını sürdürmesinde fonksiyonel bir yere sahiptir. Zira bağlanma ile temel ihtiyaçlardan biri olan *güvenlik ve destek ihtiyacı* giderilmektedir. İnsanların ilk sosyal temas nesnesi olan “anne” aynı zamanda ilk bağlanma nesnesidir de.⁵² Vatanın “anne” ya da “ev” olarak güvenlik ihtiyacına karşılık gelmesi ve aynı ulus mensupları ile geniş aile kişileştirmesi yapılması, bireylerin öznel iyi oluşu için de gereklidir.⁵³ Öte yandan çok boyutlu olan yer bağlılığı olgusunun oluşumunda o yerin önemli ve anlamlı kılınması⁵⁴ esastır. Bu bakımdan Pontusçu metinlerde sık sık “validemiz Yunanistan” temsiliyle karşılaşılması tesadüf değildir. Pontus Kulübü’nün 1919 ve 1920 senelerinde yapılan içtimalarına ait zabıtlarda Pontusçuların anavatanı Yunanistan’dır:

“İlk söz alan ve Harb-i Umumi’de terk-i kıtaatda bulunmuş olan doktor İlya Sevtiryadis (...) Pontusun ankarib [yakında] validemiz Yunanistan’a iltihak etmek sûretiyle halas-ı milletin [milletin kurtuluşunun] münkalib-i hakikat olmak [gerçekleşmek] üzere bulunduğunu beyan ederek nutkuna nihayet vermiştir.”⁵⁵

“Ve sen güzel vatanım, bu yavruların annesi, mutlu ol! Merkezden pek uzak karanlıklara sığınak olmuş, bir köşede, gerçi yavruların dağınık bir halde bulunuyor. Fakat sen, iki dalga arasında niçin çırpınıyor ve feryat ediyorsun Aziz Yunanistan... Of! Feryat etme sevgili Yunanistan! Sevin! Çünkü yetimlerin kahraman ruhu savaştıkça semalar, senin mavi gözlerin gibi tebessüm ediyor (29/12/1907).”⁵⁶

⁵¹ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.162.

⁵² John Bowlby, *Attachment and Loss*, New York: Basic Books, 1982.

⁵³ Nelli Ferenczi and Tara C. Marshall, “Exploring Attachment to the ‘Homeland’ and Its Association With Heritage Culture Identification”, *Plosone*, 8/1 (2013). <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0053872> (erişim 03/11/2020)

⁵⁴ M. Carmen Hidalgo and Bernardo Hernandez, “Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions”, *Journal of Environmental Psychology* 21 (2001), s.273-281; Maria Lewicka, “Place Attachment: How Far Have We Come in the Last 40 Years?”, *Journal of Environmental Psychology*, 31/3 (2011), s.207-230.

⁵⁵ Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, s.196.

⁵⁶ Yılmaz Kurt, *Pontus Meselesi*, Ankara: TBMM, 1995, s.157.

“Yunanlıların- Rumların çoğunlukla sakin olduğu yerler; Epir, Makedonya, Trakya, Küçük Asya'nın adaları ve diğer şehirler Türklerin esareti altında inliyor. Onları kurtarıp sevgili annemiz Yunan'a teslim etmek suretiyle atalarımızın gerçek torunları olduğumuzu ispat etmek biz gençlere düşen görevdir.”⁵⁷

4.1.2. Irk ile Özdeşim

Geleneksel topluluk ilişkilerinin çözülmesiyle Fransız Devrimi sonrası süreçte toplumsal gruplarda “duygusal bağ” boşluğu oluşmuş, 1880'e kadar olan ön millî bağlar dönemi evresinde eski kolektif aidiyetler (kutsal toprak anlayışı, din, kutsal semboller ve kalıcı bir politik birime aidiyet/tarihsel devlete) modern ulusların inşasında başat olmamakla birlikte önemli bir rol oynamıştır. Ancak 1880'den sonra ulusçuluk hem ivme kazanmış hem de uygulamada değişime uğrayarak etnik köken ve dil ulusun başlıca harçları haline gelmiştir.⁵⁸ Irk, etnik köken olgusu gruplararası farklılaşmayı geleneksel aidiyetlerin güçlenmesi yönünde işletmiş ancak ulus devlet tasarımı, bu iki olguyu da modern ulus devletin ruhuna uygun olarak yeniden tasarlamıştır.⁵⁹ Dolayısıyla neredeyse tüm uluslaşma süreçlerinde ırk ve etnik kökene atıf yapıldığı görülebilir. Ancak bu iki unsuru da içeren milliyetçilikler başlıca iki model arz ederler. Bunlardan biri olan vatansever milliyetçilikte ulus başka uluslar ile değil ulusun kendi geçmişiyle kıyaslanır. Merkezinde vatandaşlık, aidiyet, bağlılık, sorumluluk ve vatan duygusunun olduğu bu kıyaslama faaliyeti sayesinde iç ve dış gruplar arasında olumsuz duygulardan ziyade olumlu tutumlar geliştirilebilmektedir.⁶⁰ Vatansever milliyetçilik modelinde herhangi bir tehdit algısı oluşmadığı hallerde dış grup ve iç gruplara yönelik olarak olumlu duygular hâkimken⁶¹ ırkın üstünlüğü duygusuna dayalı ırkçı milliyetçiliklerde tehdit algısı mevcut olsun ya da olmasın grup içi türdeşliklerin tasarımında alt grup kimlikleri ve dış grup kimlikleri değersizleştirilerek düşmanlaştırılır.⁶² Bu yönüyle ırkçı milliyetçilikler etnosentrik bir karakter sergilerler. Sosyolog W. Sumner tarafından 1906 yılında temellendirilen etnosentrizmde, her şeyin merkezine etnik grup yerleştirilir. Grubun değerleri kutsallaştırarak üstün görülür ve diğer grup/gruplar küçümsenir. Etnosentrizm bir tür etnik grup benmerkezçiliğidir. Etnosentrizm, diğerlerini kendi etnik kavramsal şemaları içinden değerlendirerek rakip olarak görür ve olumsuz karşılaştırmalar yapar.⁶³ Pontusçu metinlerde Yunanlık ile özdeşleşmede benzer bir yaklaşımla Helen merkezlilik ve üstünlük duygusu vardır. Buna dair bazı örnekler aşağıdaki gibidir.

⁵⁷ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.161

⁵⁸ Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, s.63-70.

⁵⁹ Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, s.142-143

⁶⁰ Thomas Blank and Peter Schmidt, “National Identity in a United Germany: Nationalism or Patriotism? An Empirical Test With Representative Data”, *Political Psychology*, 2 (2003), s.289-312.

⁶¹ Eugene Tartakovsky, “National Identity”, *Encyclopedia of Adolescence*, ed. J. R. Roger Levesque, NY: Springer, 2011, s.1858.

⁶² Blank and Schmidt, “National Identity in a United Germany: Nationalism or Patriotism? An Empirical Test With Representative Data”, s.289-312.

⁶³ Mark Elchardus and Jessy Siongers, “Ethnocentrism, Taste and Symbolic Boundaries”, *Poetics*, 35/4-5 (2007), s.215-238; <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/anthropology-and-archaeology/anthropology-terms-and-concepts/ethnocentrism>.

Pontus Cemiyeti Reisi Mihail Papadopulos imzalı mektup: “Bu öğrencilerin yıllardan beri birisi (İrfanperver) Kulübü ve diğer (Pontus İdman Kulübü) adlarıyla kurup yaşattıkları iki derneğin biricik gayesi, varlığını sürdüren soydaşlarını Yunanlılığa layık ve has bir surette terbiye etmektir.”⁶⁴

Samsun’dan 18 Aralık 1919’da yazılmış bir metin: “Geçen pazar günü (Ayyos Elejteriyos) yortusuna rastlayan ırkımızın şerefli ve muhterem kumandanı Venizelos’un isim günü münasebetiyle şehrimiz Rum cemaati, metropolit vekili Zilon Eftimos’un başkanlığı altında bir ruhani ayın yapmıştır. Ayın sırasında Rumların bu teşebbüs ve vatanseverce hareketini takdir eden Zilon bu büyük adamın büyük eserini anlatmak üzere bir konuşma yapmıştır. Ruhani ayinin bitiminde cemaat ticaret kulübüne giderek bu mübarek günü tebrik etmiş ve ırkın bu ulu kumandanına ömrünün artması duasını tekrar etmiştir.”⁶⁵

Merzifon, 18 Şubat 1910 tarihli K. Mimopulo imzalı metin: “Arkadaşlar, bakışlarınızı geleceğin ufkuna doğru döndürürseniz orasını bora ve fırtınaları taşıyan siyah bulutlarla örtülmüş görecek ve Elenizm’i tehdit eden kara günlerin yaklaştığını anlayacaksınız. Evet! Kara bahtlı günler Elenizm’i tehdit ediyor. Bununla beraber yeryüzünde mevcut 10 milyon Yunanlı arasında pek yasal ve mukaddes olan savunma ve kutsal savaş hakkımızdan tamamıyla mahrum niceleri vardır. Elenizmin gayesine hizmet edenler, hiç şüphesiz insanlığa hizmet etmiş demektir. Sevgili öğrenciler, biz de o Yunanlılarız. Biz de bu mukaddes gayeyi kutsayalım ve saygı ile analım. Geliniz Elenizm’e karşı düzenlenen suikastlardan, Elenizm’in bir açık işareti olan gök rengi sancağın asılmasına engel olanlardan asla çekinmeyelim. Birbirimize ellerimizi uzatarak, insanlığın saadet ve selametinin hizmetkârı olacağımıza yemin edelim. Bu büyük eserin mukaddes sahasında hakkın bizimle beraber olduğuna emin bulunuyoruz. Yaşasın birlik! Yaşasın Pontus!”⁶⁶

8 Mayıs 1922 tarihli Merzifon Koleji’ndeki Pontus Kulübü’nün içtimalarına ait zabıtlardan: “Papadopulos tarafından musikî bir parça çalındıktan sonra söz alan Evsadiyadis Yunanlılar ve menşeleri mevzûları dâhilinde söze başlamış ve delail-i muhtelifeye müracaatla şanlı ve şerefli Yunanlıların özbeöz evlâtları olduklarını ispat ve bu hususta hiçbir milletin şüphelenmeye hakkı olmadığını ilave-i beyan etmiştir.”⁶⁷

Pontus Kulübü Reisi Papadopulos’un Samsun Teceddüd ve İhya Cemiyeti’ne 2 Teşrinisanî 1908 tarihli tebrikten: “Yunanlığın ölmez, sönmez zırhını giyelim, düşmanı öldürünceye kadar yılmaz sinelerimizle hücum ederek hepimiz yek avaz olarak: Yaşasın Yunan! Yaşasın halas! diye haykıralım.”⁶⁸

⁶⁴ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.125.

⁶⁵ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.140.

⁶⁶ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.158.

⁶⁷ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.195.

⁶⁸ Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, s.189.

Halas (Kurtuluş) Marşı'ndan: "Şimdi hepimiz şâd olunuz ve vatanınız Yunan'ı yâd ediniz. Ey çocuklar! Bulduğumuz şu cemiyet veya kulüp içinde hepimiz pek mukaddes bir hak olan halas şerefine "Yaşa, yaşa halas, yaşa" bağıralım. Yunanlıların mukaddes kemiklerinden doğan halas yaşa! Binler yaşa!"⁶⁹

4.2. Öteki, Düşmanlaştırma ve Nefret Söylemi

Kolektif kimliğin inşasında yaşanan sosyal kategorizasyon sürecinde grup içi benzerlikler kadar dış gruplardan farklılaşma da eşzamanlı olarak belirginleşmektedir. "Öteki"nin inşası da esasen bu safhada gerçekleşir. *Öteki*; *Biz*'e benzemeyendir; farklı olandır ve içerik bakımından da olumsuz bir ifade ve algıya karşılık gelir. *Öteki*, *Biz* olarak tanımlanana karşıt ve zıt konumdadır.⁷⁰ "Öteki", "Biz" in karşıtı olarak aslında varlığını sürdürdüğü müddetçe güvenlik tehdidi olmayı da sürdürmektedir.⁷¹ Bu nedenle diğer aidiyet grupları olumsuzlanarak, öz kimlik pekiştirilmektedir. Böylece bu süreçte bazı stereotipler (kalıp yargı) ve önyargılar oluşmaktadır.⁷² Ulusal stereotipler de bireyin kendi ulusunun diğer üyeleri ve diğer ulusların üyeleri hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. *Biz*'e meşruiyet kazandıracak "öteki"ler yaratmak üzere kalıp yargılar ve önyargılar oluşturularak mevcut durum (ulus durumu) pekiştirilmektedir. Grupların inşasında "Biz" ve "Onların" oluşumunda doğal bir süreç olarak her bir kimlik diğer kimliklere referansla tanımlanır. "Biz" olumlu imajları ve kendi değerinin yükseltilmesi için olumsuz bir kategorileştirme, yani öteki icat edilir. Görüldüğü gibi "ötekileştirme" tüm kimliklere münhasır bir aşamadır ancak ötekileştirme düzeyleri/içerikleri kişilere ve topluluklara göre farklılık gösterir.⁷³ Çünkü ötekileştirme düzeyleri etnik merkezci eğilimlere, fanatik yönelimlere, değersizleştirme ve düşmanlaştırmaya kadar uzanabilir.

Bu açıdan bakıldığında Pontusçu metinlerde yer alan Türklere dair ötekileştirme temsillerinin nefret ve düşmanlık düzeyinde olduğu görülmektedir. Düşman olan Türklere karşı mücadele "kutsal bir savaş" addedilmektedir ki savaş, "amaçlar peşinde koşan siyasi anlamda bağımsız en azından iki ulus arasındaki organize fiziksel düşmanlıklardır."⁷⁴ İçinde şiddet barındıran nefret söylemi ise ırkçı nefret, saldırgan milliyetçilik ve etnomerkezcilik gibi nefret biçimlerinin ifade biçimidir.⁷⁵ Aynı zamanda

⁶⁹ Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, s.189.

⁷⁰ Hogg and Abrams, *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*, s.179.

⁷¹ Paul Roe, *Ethnic Violence and Societal Security Dilemma*. London: Routledge, 2005, s.60-61.

⁷² Tuğçe Ersoy Ceylan ve Tuncay Kardaş, "Kimlik-Güvenlik İlişisini Anlamak: Toplumsal Kimlik, Sosyal Psikoloji ve Topluluklar-Arası Güvenlik İkilemi", *Bilig*, 94 (2020), s.189-215.

⁷³ Yurdanur Arar Bezirgan ve Nuri Bilgin, "Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası", *Kültür ve İletişim*, 12/2 (2009), s.137-138. (-157)

⁷⁴ Ofer Zur, "Savaş'ın Psiko-Tarihi: Kültür, Ruh ve Düşmanın Birlikte Evrimi", çev. Gökhan Kağnıcı, *Tarih Okulu*, VI (2010), s.125-143. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/144883> (erişim 05/11/2020).

⁷⁵ Council Of Europe Committee Of Ministers, Recommendation No. R (97) 20 Of The Committee Of Ministers To Member States On "Hate Speech", s. 107. <https://rm.coe.int/1680505d5b> (erişim 08/08/2022).

ayırt etme, dışlama, aşağılama, hedef gösterme, yıldırma ve düşmanlaştırma da nefret söylemi kapsamı dahilindedir.⁷⁶ Pontusçu metinlerdeki düşmanlık ve nefret söylemine dair benzer içerikli bazı örnekler şöyledir:

“Boru çalıyor kardeşler! Kahraman ileri! Maksudımıza, gayemize müttehit bir kitle hâlinde yürüyelim. Kulübün îmânlı süvarileri, pür raşe askerleri! Nur mücadelesine geliniz. Yunanın rûhu parlasın.”⁷⁷

“Desisekâr [hileci] günler Elenizmi tehdit ediyor. (...) Elenizmin gayesine hizmet edenler hiç şüphesiz insaniyete hizmet etmiş demektir. Biz sevgili talebe! Biz de bu mukaddes gayeyi tahayyül ve takdis edelim! Biz de o Yunanlılardanız. Geliniz, Elenizme karşı tertip edilen suikastlardan...”⁷⁸

“İşittiğimize göre anne-babam, hür bir topraktan başka hiçbir malımız mülkümüz kalmayan Gelibolu’ya geri dönmüştür. Bununla beraber zalimlerin zalimi olan Türkler’in kafalarını ezik ve kırık görmekten dolayı duyduğum hoşnutluğu ve tattığım zevki saklayamam.”⁷⁹

Pontus teşkilatının yurt dışındaki çalışmalarını yöneten Fransa’da bulunan Giresun Belediye Başkanı ünlü kaptan Yorgi Paşa’nın oğlu ve Marsilya’da toplanan Yurt dışındaki Pontuslar Kongresi’nin Başkanı Konstantin Konstantinidis’in konuşmasından: “Artık biz Pontuslular için, memleketimizin ta ezelden beri uğradığı felaketten kurtarılması ve düşmanlarımızdan intikam almak için her fırsattan en iyi şekilde yararlanmak zamanı gelmiştir. Biz hür ve bağımsız bir cumhuriyet sayesinde kurtuluşa ve mutluluğa erişmek istiyoruz.”⁸⁰

Trabzon Metropolit Hrisantos’a yazılmış 14 Aralık 1919 tarihli mektuptan: “Pek tabii bana bağımsızlık mutluluğunu görmek kısmet olamayacaktır. Fakat siz gençler 20-25 sene sonra Pontusluların Türkleri ne şekilde Yunanlaştıracaklarını iftiharla göreceksiniz.”⁸¹

Venizelos’a hitaben bir mektuptan: “Birçok soydaşımız hayatlarını sürdüremeyeceklerini anlayarak akın akın bolşeviklere iltica etmek üzere tekrar Rusya’ya göç ediyorlar. Ölümünden ölüme atılmak demek olan bu hareketleri şüphesiz bolşevikleri; katil ve kan içici Türklere tercih etmek düşüncesine dayanmaktadır.”⁸²

Konstantin Konstantinidis’in 12 Şubat 1920’de Marsilya’dan gönderdiği “Pontus’taki Müslüman Hemşehrilerime Açık Mektup” başlıklı metinden: “Bu kadar asırlık Türk işgali memleketimizde ne yapmıştır?”⁸³

⁷⁶ Hülya Öztekin, “Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ek Sözlük Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/38 (2015), s.925. (-936)

⁷⁷ Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, s.191.

⁷⁸ Yılmaz, *Dünden Bugüne Pontus Macerası*, s.192.

⁷⁹ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.74

⁸⁰ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.84.

⁸¹ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.102.

⁸² Kurt, *Pontus Meselesi*, s.115.

⁸³ Kurt, *Pontus Meselesi*, s.122.

5. Sonuç

Bu çalışmanın araştırma sorusu bağlamında, sosyal/kolektif kimlik süreçlerinde “farklılaşma”, “özdeşleşme” ve “ötekileştirme” faaliyetlerinin o ya da bu millete münhasır olmayıp tüm uluslarda yaşandığı, Pontusçu Rum faaliyetleri örnekleminde ele alınmıştır. Bu doğrultuda da Pontusçuluk siyaset ve icraatlarının Yunan ulusal kimliği ile özdeşleşme aşamalarının temsillerine odaklanılmıştır. Öncelikle farklılaşma ve özdeşim aşamaları üzerinde durularak Pontusçuların, bir ulusun temel bileşenlerinden olan “vatan” unsurunun temsillerinde farklılaşma ve özdeşim düzeyi incelenmiştir. Yüksek düzeyde Yunanistan ile özdeşleşme yaşandığı görülen Pontusçu metinlerde, Anadolu'nun nüfus bakımından en kalabalık unsuru olan Müslümanlar-Türklerin kati bir farklılaşmayla “Onlar” haline geldiği tespit edilmiştir. Ulusların başlıca aidiyet ve sembolik bağlanma unsurlarından olan “vatan”; “[Pontusçular] Yunanistan'ın evladı”, “validemiz Yunanistan'a”, “yavruların annesi sevgili annemiz Yunan” “Aziz ve kanla yoğrulmuş vatan!” gibi temsillerle Pontusçular tarafından bir “anne” ya da “ev” olarak kavramsallaştırılmıştır. Neredeyse tüm uluslaşma süreçlerinde olduğu gibi Pontusçuların Yunan ulusal kimliği ile özdeşimlerinde de ırk ve etnik kökene atıf yapılmıştır. Bu atıfların düzeyi ise ırkın ve değerlerinin kutsallaştırılarak üstün görülmesi duygusuna dayalı etnosentrik bir karakter göstermektedir. Tüm kimliklere münhasır “ötekileştirme” düzeylerinin Pontusçu metinlerde tespitinde ise Türklere dair ötekileştirme temsillerinin nefret ve düşmanlık düzeyinde olduğu sonucuna varılmıştır. Pontusçu metinlerde düşman olarak algılanan Türklere karşı “kutsal bir savaş” ilan edildiği görülmektedir. “Türkler'in kafalarını ezik ve kırık görmekten dolayı duyduğum hoşnutluğu ve tattığım zevki”, “düşmanlarımızdan intikam almak”, “Pontusluların Türkleri ne şekilde Yunanlaştıracaklarını iftiharla göreceksiniz”, “katil ve kan içici Türkler” gibi söylemler ise kendilerini Yunan ulus kimliği içinde tanımlayan Pontusçuların Türk kimliğine yönelik oldukça yüksek olan düşmanlaştırma düzeyinin başlıca göstergeleri olarak okunabilir.

Kaynaklar / References

- "From insurgence to independence Rigas Velestinlis", <https://www.britannica.com/place/Greece/Philiki-Etaireia> (erişim 15/08/2022).
- Alan, Gülbadi. "Anadolu'da Yabancı Okullar ve Pontusçuluk". *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*. Ed. Usta, Veysel. Trabzon: Serander 2008: 175-198.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. Çev. Savaşır, İskender. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Arar Bezirgan, Yurdanur ve Bilgin, Nuri. "Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası". *Kültür ve İletişim*. 12/2 (2009):137-157.
- ATASE (Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi), ISH, K:670, G:5.
- ATASE, ISH, K:567, G:39.
- ATASE, ISH, K:653, G:167
- ATASE, ISH, K:1369, G:2.
- ATASE, ISH, K:688, G:82.
- ATASE, ISH, K:927, G:150.
- ATASE, ISH, K:968, G:42, 48.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri*. C.2, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1999.
- Balcıoğlu, Mustafa. *İki İsyân 'Koçgiri, Pontus-Bir Paşa' Nurettin Paşa*. İstanbul: Ebabil Yayıncılık, 2000.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), F: DH.EUM.THR, D: 52, V: 54.
- Benlisoy, Foti. "Patrikhane'nin Faaliyetleri ve 1918-1920 Arasında Tehcir Edilmiş Rum Ahalinin İadesi". *Tarih ve Toplum*. 234 (2003): 27-28.
- Berens, Linda V. *Sixteen Personality Types: Descriptions for Self-Discovery*. California: Telos Publications, 1999.
- Beyoğlu, Süleyman. "Giresun'da Pontusçu Faaliyetler ve Osman Ağa". *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*, Ed. Usta, Veysel. Trabzon: Serander Yayınları, 2007: 309-386.
- Bilgin, Nuri. *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1996.
- Blank, Thomas and Schmidt, Peter. "National Identity in a United Germany: Nationalism or Patriotism? An Empirical Test With Representative Data". *Political Psychology*. 2 (2003): 289-312.
- Bowlby, John. *Attachment and Loss*. New York: Basic Books, 1982.
- Burger, J. M. *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. Çev. Ergüvan Sarıoğlu, İ. D. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2006.
- CA (Cumhurbaşkanlığı Arşivi), A:III-7, D:33, F:3-1.
- Council Of Europe Committee Of Ministers, Recommendation No. R (97) 20 Of The Committee Of Ministers To Member States On "Hate Speech", s. 107. <https://rm.coe.int/1680505d5b> (erişim 08/08/2022).

- Dixon, John and Durrheim, Kevin. "Displacing Place-Identity: A Discursive Approach to Locating Self and Other". *British Journal of Social Psychology*. 39 (2000): 27-44.
- Dovidio, J. F. vd., "Another View of 'We': Majority and Minority Group Perspectives on a Common Ingroup Identity". *European Review of Social Psychology*. 18/1 (2007): 296-330.
- Duman, Önder. *Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2010.
- Efiloğlu, Ahmet. "Osmanlı Meclisi'nde Rum Göçü ve Rum Tehciri Tartışmaları". *History Studies*, 4/1 (2012): 171-195.
- Elchardus, Mark and Siongers, Jessy. "Ethnocentrism, Taste and Symbolic Boundaries". *Poetics*, 35/4-5 (2007): 215-238.
- Emecen, Feridun. *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2018.
- Emecen, Feridun. *Unutulmuş Bir Cemaat Manisa Yahudileri*. İstanbul: Eren Yayınları, 1997.
- Ersoy Ceylan, Tuğçe ve Kardaş, Tuncay. "Kimlik-Güvenlik İlişkisini Anlamak: Toplumsal Kimlik, Sosyal Psikoloji ve Toplumlar-Arası Güvenlik İkilemi". *Bilig*. 94 (2020): 189-215.
- Eysenck, Hans J. *Dimensions of Personality*. New Jersey: Transaction Publishing, 1998.
- Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*. Çev. Kılıç, E. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Shaw, Stanford J. *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler*. Çev. Sobutay, M. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.
- Ferenczi, Nelli and Marshall, Tara C. "Exploring Attachment to the 'Homeland' and Its Association With Heritage Culture Identification", *Plosone*, 8/1 (2013). <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0053872> (erişim 03/11/2020)
- Finkel, Caroline. *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2000.
- Gazi Mustafa Kemal Nutuk*. C.II, Ankara: Devlet Matbaası, 1934.
- Gellner, Ernest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. Çev. Ersanlı Behar, Büşra, Göksu Özdoğan, Günay. İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- Gerlach, Stephan. *Türkiye Günlüğü*. Çev. Noyan, Türkis. C.1. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- Greene, Molly. *Osmanlı Devleti ve Rumlar 1453-1768*. Çev. Rona, Zeynep. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2015.
- Güler, Ali. "Yakın Tarihimizde Yunan Gizli Teşkilâtları". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. 25 (1987): 64-68.
- Hall, Stuart. "Eski ve Yeni Kimlikler", *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*. Der. King, Anthony D. Çev. Seçkin, G. ve Yolsal, Ü. H. Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1998: 63-96.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*. Sayı 72. 1975: Vesika: 1570.
- Hidalgo, M. Carmen and Hernandez, Bernardo. "Place Attachment: Conceptual and Empirical Questions". *Journal of Environmental Psychology*. 21 (2001): 273-281.

- Hobsbawm, Eric J. *Millîyetçilik ve Milliyetçilik*. Çev. Akınhay, Osman. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Hogg, Michael A. and Abrams, Dominic. *Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*. London and New York: Routledge, 1988.
- Hroch, Miroslaw. *Avrupa'da Millî Uyanış*. Çev. Özdemir, Ayşe. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2011.
- <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/anthropology-and-archaeology/anthropology-terms-and-concepts/ethnocentrism>.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı Tarihinde Dönemler Devlet-Toplum-Ekonomi". *Osmanlı Uygarlığı*. C.1. Haz. İnalçık, Halil ve Renda, Günsel. Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2004: 30-235.
- İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar*. Ankara: Gnkur. Başkanlığı Basımevi, 1974.
- Lewicka, Maria. "Place Attachment, Place Identity, and Place Memory: Restoring the Forgotten City Past". *Journal of Environmental Psychology*. 28 (2008): 209-231.
- Lewicka, Maria. "Place Attachment: How Far Have We Come in the Last 40 Years?". *Journal of Environmental Psychology*. 31/3 (2011): 207-230.
- Lewis, Bernard. *İslam Dünyasında Yahudiler*. Çev. Çınar, B. İstanbul: Akılçelen Kitaplar, 2018.
- McCarthy, Justin. *Müslümanlar ve Azınlıklar*. Çev. Umar, Bilge. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1998.
- Osmanlı Toplumunda Ötekileştirme Düşmanlık ve Nefret (16.-18. Yüzyıllar)*. Der. Karateke, Hakan T., Çıpa, H. Erdem, Anetshofer, Helga. İstanbul: İletişim Yayınları, 2022.
- Öztekın, Hülya. "Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ek Sözlük Örneği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8/38 (2015): 925-936.
- Quataert, Donald. *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*. Çev. Berktaş, Ayşe. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Roe, Paul. *Ethnic Violence and Societal Security Dilemma*. London: Routledge, 2005.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. C. I. Ankara: TTK Yayınları, 1993.
- Smith, Anthony D. *Millî Kimlik*. Çev. Şener, Bahadır Sina. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Sosyal Psikoloji*. Ed. Nuri Bilgin. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2008.
- Tajfel, Henri and Turner, John C. "An Integrative Theory of Intergroup Conflict". *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Ed. Austin, William G. and Worchel, Stephen. California: Brooks/Cole, Monterey, 1979: 33-47.
- Tajfel, Henri and Turner, John C. "The Social Identity Theory of Intergroup Behavior". *Psychology of Intergroup Relations*. Ed. Worchel, Stephen and Austin, William G.. Chicago: Hall Publishers, 1986: 7-24.
- Tajfel, Henri. "Social Psychology of Intergroup Relations". *Annual Review of Psychology*, 33 (1982): 1-39.
- Tartakovsky, Eugene. "National Identity". *Encyclopedia of Adolescence*. Ed. Levesque, J. R. Roger. NY: Springer, 201": 1849-1862.
- Taylor, D. M. "The Quest for Collective Identity: The Plight of Disadvantaged Ethnic Minorities". *Canadian Psychology*, 38/3 (1997): 174-190.

TBMM Zabıt Ceridesi, I. Dönem, XV, s.239.
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d01/c015/ehttbmm01015136.pdf> (erişim 10/06/2022).

Tetik, Ahmet. "Çeteler, Venizelos ve Patrikhane". *Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu*. Ed. Usta, Veysel. Trabzon: Serander Yayınları, 2007: 211-224.

Vatandaş, Celalettin. *Ulusal Kimlik*. İstanbul: Açılım Kitap, 2004.

Yerasimos, Stefanos. "Pontos Meselesi (1912-1923)". *Toplum ve Bilim*, 43/44 (1988-1989): 33-76.

Yılmaz Odabaşı, Hadiye ve Arıboğan, Deniz Ülke. "Psychopolitical Determinations on the Administrative and Economic Motivations of Classical Period Ottoman Identity". *Universal Journal of History and Culture*, 4/1 (2022): 39-63.

Yılmaz Odabaşı, Hadiye ve Arıboğan, Deniz Ülke. "Some Psychopolitical and Social Psychohistorical Processes in the Formation of Classical Period Ottoman Identity". *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 31/1 (2022): 1-17.

Yılmaz, Hadiye. *Dünden Bugüne Pontus Macerası*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

Zur, Ofer. "Savaş'ın Psiko-Tarihi: Kültür, Ruh ve Düşmanın Birlikte Evrimi". Çev. Kağnıcı, Gökhan. *Tarih Okulu*. VI (2010): 125-143. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/144883> (erişim 05/11/2020).

Yazar Hakkında / About Author

Doç. Dr. Hadiye YILMAZ ODABAŞI |

yz.hyodabasi[at]29mayis.edu.tr | ORCID 0000-0003-4287-5326

Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktorasını Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda tamamlayarak 2019'da doçentlik unvanını aldı. Aynı yıl Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisansı yaptı. Halen 29 Mayıs Üniversitesi'nde yarı zamanlı öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Siyasi tarih alanında disiplinlerarası ulusal ve uluslararası bildiri, kitap bölümü, makale ve editoryal çalışmaları bulunan Odabaşı'nın telif eserleri şunlardır: Kurtuluş Savaşımız ve Asya-Afrika'nın Uyanışı, 2008; Dünden Bugüne Pontus Macerası, 2016; Suriye'de İşgal ve Direniş (1919-1922), 2018.

Assoc Prof. Dr. Hadiye YILMAZ ODABAŞI |

yz.hyodabasi[at]29mayis.edu.tr | ORCID 0000-0003-4287-5326

She graduated from Hacettepe University, Department of Art History. She completed his master's and doctorate degrees at Marmara University, Institute of Turkic Studies, Department of History of the Republic of Turkey and received the title of associate professor in 2019. She did her Master's in Applied Psychology the same year. He is still working as a part-time lecturer at 29 Mayıs University. The copyright contents of Odabaşı, who has interdisciplinary national and international papers, book chapters, articles and editorial works in the field of political history: Turkish War of Independence and Asia-Africa's Awakening, 2008; Pontus Adventure from Past to Present, 2016; Occupation and Resistance in Syria (1919-1922), 2018.

